

Moravcsek Mária

„A hazáért mindenkor, mindenre kész vagyok”

Ittebei és eleméri Kiss József hadnagy, vadászrepülő

(2. rész)

A kiképzés végeztével Dél-Tirolba vezényelték. Akkor már egy éve folyt a háború Olaszországgal; a korábbi, most hűtlen szövetséges 1915. május 23-án üzent hadat az Osztrák-Magyar Monarchiának. A harc-tér kettős. A fontosabb az Isonzó (Soca) folyó völgye, ahonnan a görzi hídfő felszámolásával Bécsig, a Doberdo-fennsík felől pedig a klagenfurti medencébe akart eljutni az olasz haderő – sikertelenül. Tizenegy támadó hadműveletük, az ún. „Isonzócsaták” után indult meg a monarchia offenzívája – „caporettói csodaként” emlegették (ma a szlovén Kobarid) –, amely hátravetette az olasz frontvonalat a Piave folyóhoz. (1917. október 24–november 11.)

A másik helyszín az ugyancsak osztrák Dél-Tirol (1919 óta Olaszországé), amely az osztrák-magyar repülőek légitársulatának fő helyszíne. Az Alpeselek, a 2-3000 méteres vagy annál is magasabb hegycsúcsok, a gleccserek, a hóviharak és lavinák világa ez, ahol 2000 méteren már kb. -20° a hőmérséklet, pedig 4000 méter az előírt legalacsonyabb repülési magasság a hegycsúcsok miatt.

Az olasz hadüzenet után a monarchia öt repülőszázadot vezényelt át ide az orosz és balkáni harcterekről. Feladatuk a légi felderítés Görztől (ma Gorizia-Nova Gorica megosztva) a tiroli Alpokban fekvő Perginégig. Utóbbi helyen állomásozott a 21., 24. és 48. felderítőszázad is. Kiss Józsefet a 24. századhoz osztották be, amelynek 1915 május elején jelentkezett szolgálattételre.

Megérkezése után már másnap, 9-én levelet ír Pozsonyba Fehér Irma úrnak, a Munkás Betegségélyező Pénztár tisztviselőjének, mint ahogy két teljes éven át, amíg csak él.

Ez a levél a legfontosabbak egyike. Megrendítő hatású: húszévesen kész a leltár anélkül, hogy írja tudna róla. Múlt és jelen, a jövő, amely jutott neki és amelyről csak álmodott, harc, hősi halál és idill, minden motívum felsejlik benne nem kitalált, hanem az élet-nyújtotta dramaturgia elrendezése szerint.

Vonaton ül, utazik a harctér felé, így kapcsolódnak össze a tér és idő láncszemei. Bécsből indul: „Gyulával egész délután csónakáztam a Práterben”, majd Ischl, a császári nyaralóhely, ahol át kell szállnia. „Sehogy sem fért a fejembe, hogy egy pilótát harmadosztályon utaztatnak.” (k Hinterland lassú és közömbös adminisztrációja elkésik majd a hadnagyi kinevezéssel is.) Napfelkeltekor már ébren van. A repülőek korán kelnek, hiszen a nyugodt kora hajnal a legjobb repülőidő. Öröklött természetszeretettel gyönyörködve nézi a havas hegycsúcsokat. Hamarosan úgy ismeri majd őket térkép nélkül is, mint a saját tenyerét.

Kiérkezve a „Feld”-re nagyszerű élmény, egy légitársulat látványa fogadja: „Fölöttünk hárommotoros gépek keringtek. Csakhamar felúgtak a mi gépeink, és az elhárító ágyúk felcsattanó lövései közben megkergették az ellenséget. Számomra méltóbb bevezetést elképzelni sem lehet. Itt van az

igazi pilótáiskola!” (A „hárommotoros gépek” az olasz Caproni-bombázók, Kiss ellenfelei sok-sok légiharcban.)

Háborús életkép a repülőtemetés komor pompája is, miközben higgadtan elemzi a tragédia természeti és technikai okait: „A levegő a völgyekben erősen hullámszik. Tegnap hantoltunk el egy... pilótát és egy magyar megfigyelő tisztet. Egy léghullám olyan erővel lökte meg a gépet 4000 méter magasságban, hogy kiestek a gépből, s lezuhantak. A temetés imponálóan szép volt.” (Már tudja, milyen a pilótatemetés.)

Másféle hangon villannak fel aprócska mozaikok: „Színház, mozi, cukrászda itt aztán nincs”; „Ha kicsit megsajnálsz, küldj egy kis csokoládét”; „Igazán, elfelejtettem megírni, hogy még – élek. Bizony, sőt bizony Isten!”

A bécsújhelyi pilótáiskola büszkesége álmodó hangulatú, lágy pillanatképet is meg tud festeni, a vágyott jövőt:

„Lakásom is van egy villában, a hangárok felett, talán 100 m-re a szőlők között. Igen sok rózsza van itt. A levegő tele van erős, mámorító virágillattal. Ha nem tudnám, hogy háború van, azt hinném, nászúton vagyok, s a feleségem csak kiment egy pillanatra a szobából.”

Fuvolahang után kürtszó:

„Az ellenséges repülőek bejelentették: »Most mi jövünk, franciák.« Ekkor megszóltak elhárító ágyúink. Dördüléseiktől zengtek a hegyek, majd valamennyi gépünk dübörögve zúgott fel az égnek... Mire 2000-re értek, a nagymellű franciák egyszerűen eltűntek. De van köztük sok vakmerő fickó.”

Íme, a nyitány.

A levelek és tábori levelezőlapok „Kedves Irma!” megszólítással kezdődnek – soha másképp –, és „Csókol Jóska” aláírással végződnek – ritkán másképp. Csak néha forrósodik át a hangja, ha például

pusztulással fenyegető, végül mégis sikeres leszállásról számol be, vagy győzelmes légiharc után a viszontlátás reményében búcsúzik: „Ölel és csókol a te Jóskád.”

Az íráskor hangneme mindig tartózkodó, a mondatok gyakran lakonikusan rövid, jelentéstartalmuk mégis rendkívül gazdag.

Forrásértékűek azok a levelek, amelyekben légitársulatáról számol be szakszerű pontossággal és képszerű élelenséggel. Ilyenek lesznek naplójegyzetei is: Akhilleusz pajzsának leírása a stilisztika örök példája Homérosz Iliászában, mert nem a kész, hanem a készülő pajzsot látjuk szereplőkkel, eseményekkel, tájakkal, az élet teljességét mozgással, állandó változással, színnel, hangokkal, illatokkal, jelenlevőnek érezve magunkat is.

Kiss József csataleírásai ilyenek: a felfokozott élet teljessége a halál árnyékában.

Irmának egy-két kivétellel mégis rövidebben ír ezekről, mert talán védeni akarja a túlzott aggodástól. Sokat nem tehet, a tényeket meg kell nevezni:

„Három ellenséges gép támadott meg a Garda-tó vidékén. A harc heves volt. Nekem semmi bajom.” „Négy nagy légiharcom van és 14 felderítő repülésem. Az utolsó 2 és 1/2 órás légiharcomban 1 nagy és 1 kisebb ellenséges gépet lelőttem. Magam 3 lövést kaptam a benzintartályba. Csókolom a mamát és téged.” „Igen jól érzem magam. Napok óta esik. Ha nem alszom, akkor a cseresznyefán ülök. Sok tejet iszom. (Úgy is nézek ki.)” A fiatal fiú természetesen csak életkora szerint az. Egy érett férfi halálon túl is védeni, gondoskodni akaró gyöngédségének hangja szól kopogó, szikár mondatokban: „Ma temetésünk van. 1000 koronára biztosítva vagyok. Ha elesek, te kapod meg. Csókol Jóska.”

Folytatjuk